

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.02.9>**ПРАВО ОСОБИ НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ІНТЕРНЕТІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ****THE HUMAN RIGHT TO THE PROTECTION OF PERSONAL DATA ON THE INTERNET:
THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS****Попович Т.П.,***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри теорії та історії держави і права**Ужгородського національного університету**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8333-3921>.*

Статтю присвячено аналізу теоретико-правових аспектів права особи на захист персональних даних в Інтернеті. Автор вважає, що на сучасному етапі сфера захисту персональних даних у Всесвітній мережі набуває особливого значення, пов'язуючи це з всезагальною значимістю комунікації, що виникає в рамках мережі Інтернет, а також із загрозами несанкціонованого розповсюдження інформації через неї. Право на захист персональних даних розглянуто як одну із форм реалізації права особи на повагу до її приватного, сімейного життя, у контексті його недоторканості у мережі Інтернет. Наукова розвідка розпочинається із розгляду моделей захисту інформації, що сформувалися у світі. Так, мова йде про американську, європейську та змішану моделі. Разом з тим, у статті міститься огляд актів, прийнятих відповідними європейськими інституціями у даній сфері. Окрім того, у статті розглянуто досвід окремих іноземних держав щодо забезпечення права особи на захист персональних даних у мережі Інтернет, зокрема мова йде про Бразилію, Францію та Республіку Білорусь.

Автор зауважує, що захист персональних даних передбачає існування низки позитивних і негативних обов'язків держави та приватних осіб. Негативні зобов'язання спрямовані на заборону обробки персональних даних без згоди особи, котрої стосується конкретна інформація. Позитивні зобов'язання державних організацій та приватних осіб (організацій) полягають у дотриманні встановленого правового режиму обробки персональних даних, включаючи використання відповідних технічних засобів. Тобто автор наголошує на тому, що правові обов'язки в контексті забезпечення права на захист персональних даних в Інтернеті покладаються не лише на державу, а також на постачальників Інтернет-послуг, власників онлайн-сервісів та веб-сайтів тощо з огляду на можливість наявності у них доступу до інформації про особу.

Ключові слова: права, обов'язки, захист, персональні дані, право на приватність, Інтернет.

The article is devoted to the analysis of theoretical and legal aspects of the human right to the protection of personal data on the Internet. The author believes that at the present stage the field of personal data protection on the Internet is becoming especially important, linking it with the universal importance of communication that occurs within the Internet, as well as the threat of unauthorized dissemination of information through it. The right to the protection of personal data is considered as one of the forms of realization of the human right to the respect for his private, family life, in the context of his inviolability on the Internet. Scientific intelligence begins with a review of information protection models that have emerged in the world. Yes, we are talking about the American, European and mixed models. However, the article provides an overview of the acts adopted by the relevant European institutions in this area.

In addition, the article examines the experience of some foreign countries in ensuring the human right to the protection of personal data on the Internet, in particular Brazil, France and the Republic of Belarus. The author notes that the protection of personal data involves a number of positive and negative obligations of the state and individuals. Negative obligations are aimed at prohibiting the processing of personal data without the consent of the person to whom the specific information relates. The positive obligations of public organizations and individuals (organizations) are to comply with the established legal regime of personal data processing, including the use of appropriate technical means. That is, the author emphasizes that the legal obligations in the context of ensuring the right to protection of personal data on the Internet are imposed not only on the state, but also on Internet service providers, owners of online services and websites, etc., given the possibility that they have access to personal information.

Key words: rights, obligations, protection, personal data, right to privacy, Internet

Постановка проблеми. Виходячи з аналізу наукових джерел щодо обраної проблематики дослідження, право на захист персональних даних вважається основним аспектом забезпечення приватності у Всесвітній мережі. На сьогодні право на захист персональних даних в мережі Інтернет постає одним із фундаментальних цифрових прав, адже демонструє значимість персональної інформації кожного, хто в різний спосіб долучається до участі в мережі: щодо пошуку інформації, її обробки й зберігання, здійснення комунікацій тощо. Регламентація цього права необхідна задля того, щоб особа, яка залучена в віртуальну сферу реальності, була впевненою у збереженні тих даних, які стосуються її особи, та які вона в різний спосіб поширює.

Аналіз наукових публікацій. Сфера захисту персональних даних в Інтернеті все більше стає об'єктом уваги дослідників цифрових прав особи, що пов'язується передусім із всезагальною значимістю інформаційного обміну та комунікації, яка має місце в мережі, а також із серйозним рівнем загрози несанкціонованого розповсюдження відомостей про особу в Інтернеті. Серед провідних науковців, які працюють у досліджуваній сфері відносин, відзначимо: А. Антопольського, В. Архіпова, І. Бачило, Н. Варламову, О. Войніканис, А. Кардаш, В. Наумова, Е. Талапіну та інших.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо нашу розвідку з того, що в міжнародній практиці склались кілька моделей захисту інформації про особу:

- 1) американська – передбачає галузевий підхід, ухвалення різного роду правових актів залежно від певної сфери суспільних відносин;
- 2) європейська – обумовлює існування окремого спеціального закону про захист персональних даних;
- 3) змішана – охоплює в собі елементи першої та другої моделей [10, с. 130].

Вважається, що право на захист персональних даних виникло з права на повагу до приватного та сімейного життя [12, с. 47]. До того ж право на захист персональних даних часто розглядається як допоміжне та інструментальне, таке, що надає додаткові гарантії й можливості для забезпечення поваги до приватного життя, тоді як останнє формує ціннісну основу для права на захист персональних даних [8, с. 150].

У європейській правовій традиції захист персональних даних – це одна з невідмінних підстав забезпечення фундаментального права людини на недоторканність її особистого життя. Суб'єкт персональних даних має право знати: хто та де їх обробляє; кому вони передаються; де такі дані зберігаються; механізми їх обробки; як реалізувати право на доступ до своїх даних [9, с. 89]. Що ж до позиції Суду Європейського Союзу, то він, як правило, апелює до тісного взаємозв'яз-

ку між правом на захист персональних даних та правом на повагу до приватного життя, які закріплені стаття 8 і стаття 7 Хартії основних прав Європейського Союзу [4]. При цьому викликає зацікавлення те, що у своїх висновках «щодо захисту безпосередньо персональних даних Суд схиляється до надання тільки мінімальних гарантій безпеки їх зберігання, у той час, коли при розгляді права на захист персональних даних у контексті поваги до приватного життя, гарантії стають більш істотними» [8, с. 150-151].

У будь-якому випадку, незалежно від визнання (невизнання) ступеня відокремленості означених прав, право на повагу до приватного життя та право на захист персональних даних пов'язані між собою інформацією про особу, яка повинна розкриватися, піддаватися обробці й поширюватися за згодою особи – власника персональних даних. Що ж прийнято розуміти під поняттям «персональні дані»? Так, до прикладу, в Україні відповідно до Закону «Про захист персональних даних» персональними даними визначаються відомості про фізичну особу, яка ідентифікована чи може бути конкретно ідентифікована [5]. Серед таких відомостей чинне законодавство зазначає: дату та місце народження, національність, сімейний стан, адреса, освіту, стан здоров'я, релігійні переконання [6]. Згідно ж з Регламентом 2016/679 Європейського парламенту і Ради ЄС про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних ідентифікаторами фізичної особи визначає: ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцеперебування, онлайн-ідентифікатор або за одним чи декількома факторами, що є визначальними для фізичної, фізіологічної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної сутності такої фізичної особи [3]. Отже, персональні дані в цілому являють собою досить широкий обсяг різного роду інформації, яка стосується конкретної особи, через яку вона може бути ідентифікована, та яка підлягає належному захисту як в об'єктивній, так і віртуальній реальності.

Стосовно забезпечення права особи на захист персональних даних саме у Всесвітній мережі, то звертає на себе увагу досвід окремих іноземних держав. Зокрема, Білль про Інтернет-права Бразилії визначає наступні права користувачів: право на конфіденційність повідомлень через Інтернет та збережених приватних комунікацій, які можуть бути розкриті лише за судовим наказом у спосіб, визначений законом; право не розголошувати свої персональні дані третім особам; право на чітку та повну інформацію щодо збору, використання, зберігання та захисту таких даних, які можуть бути використані лише для визначених цілей; право висловлювати згоду на збір, використання, зберігання та обробку своїх персональних даних та право на повне видалення даних на вимогу ко-

ристувачів, що надходять в Інтернет-додатки наприкінці угоди між сторонами [14]. У свою чергу, законодавство Франції чітко регламентує право вільного розпорядження своїми персональними даними, в тому числі принцип конфіденційності електронних повідомлень. Електронна переписка знаходиться під режимом таємниці: її зміст, адресати, назви повідомлень, прикріплені файли тощо. Необхідна згода користувача на кожну обробку даних. Крім цього, передбачається так зване «право на цифрову смерть», тобто право людини на дотримання провайдером чи довіреними особами її волі щодо подальшої долі персональної інформації, опублікованої онлайн, після її смерті [13, с. 173-174].

У контексті вищезазначеного окремо розгляду, на нашу думку, потребує питання визначення правових обов'язків, що виникають у контексті забезпечення права особи на захист персональних даних в Інтернеті. Перш за все зазначимо, що Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р. (ратифікована Україною 06.07.2010 р.) покладає на держави обов'язок утілити в положеннях законодавства основні принципи захисту персональних даних, які піддаються автоматичній обробці (якість, безпека даних, гарантії для суб'єктів тощо) [1]. Згідно з положеннями Хартії основних прав Європейського Союзу передбачається, що персональні дані повинні використовуватися за визначеними правилами, згідно з відомими цілями, на основі дозволу заінтересованої особи чи з інших правомірних підстав, які передбачені законом [4].

У свою чергу, Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1843 «Захист приватного життя і персональних даних в Інтернеті та мережевих ЗМІ» (2011) право на захист приватного життя та персональних даних називає одним із основних прав, яке покладає на державу обов'язок сформувати належну правову базу такого захисту від втручання з боку органів державної влади та приватних осіб і структур. Кожен має мати можливість контролювати використання своїх персональних даних іншими особами, включаючи будь-який доступ, збір, зберігання, використання та інше поводження з ними за винятком технічно необхідного чи передбаченого законом обмеження потоків і локалізації даних за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Контроль за використанням персональних даних включає право знати, виправляти та знищувати персональні дані в системах та мережах інформаційно-комунікаційних технологій, які надавались без відповідних юридичних зобов'язань [2].

Безперечно, що захист персональних даних передбачає існування низки позитивних і негативних обов'язків держави та приватних осіб. Так, негативні зобов'язання держави та при-

ватних осіб передбачають заборону обробки персональних даних без згоди особи, якої така інформація стосується (з необхідними винятками в цілях захисту прав інших осіб та публічного інтересу). Позитивні ж зобов'язання держави охоплюють: встановлення належного правового режиму обробки персональних даних, який би забезпечував співмірність між шкодою, яка завдається приватному життю людини, і необхідністю захисту прав інших осіб та підтримання публічного порядку; здійснення контролю за дотримання такого правового режиму, в тому числі й притягнення до юридичної відповідальності за його порушення. Водночас позитивні зобов'язання державних організацій та приватних осіб (організацій), діяльність яких пов'язана з обробкою персональних даних, полягають у дотриманні встановленого правового режиму обробки персональних даних, зокрема, й з використанням відповідних технічних засобів [8, с. 153-154].

Відтак, у дисертаційному дослідженні В.Б. Наумов приходять до висновку, що для захисту користувачів Інтернету володільців інформаційних ресурсів і сервісів, провайдерів, виробників програмного забезпечення необхідно зобов'язати до наступних дій: повідомляти користувачів про факти збору та обробки персональних даних та інформації, яка містить відомості про приватне життя; розкривати види даних, які збираються, та способи їх збору; вказувати цілі та форми використання зібраних про особу даних; описувати характер і форму волевиявлення користувача щодо його згоди на збір і використання персональних даних; визначати строк і форму зберігання зібраних даних; реалізовувати можливість припинення збору даних, що містять інформацію про приватне життя користувача, в зв'язку з волевиявленням останнього; інформувати користувача про те, в результаті яких дій припиняється охорона персональних даних, що про нього збираються [11, с. 16-17].

Згідно із законодавством України про захист персональних даних їх обробка повинна здійснюватися лише за згодою особи, за винятком деяких випадків, а також для конкретних і законних цілей. Ідентифікація фізичної особи через обробку персональних даних можлива не довше, ніж це необхідно для законних цілей, в яких дані збиралися або оброблялися. Закон «Про захист персональних даних» визначає вимоги до використання, збирання, накопичення, зберігання, поширення, видалення і знищення персональних даних. Їх обробка повинна здійснюватися лише за визначеними підставами. Всі зазначені дії з персональними даними передбачають відповідні обов'язки володільців та розпорядників персональних даних [5]. Відповідно ж до Указу Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо вдосконалення використання національного сегменту мережі Інтернет» від 2010 р. вста-

новлено, що власники пунктів колективного користування Інтернет-послугами (Інтернет-кафе, домашні мережі, інші місця колективного доступу користувачів мережі) чи уповноважені ними особи здійснюють ідентифікацію користувачів Інтернет-послуг у пунктах колективного користування, облік та збереження персональних даних користувачів, а також відомостей про надані послуги. Збереження таких відомостей повинне здійснюватися протягом 1 року з дня надання Інтернет-послуг. Окрім цього, власники пунктів колективного користування Інтернет-послугами та постачальники Інтернет-послуг на вимогу органів оперативно-розшукової діяльності, прокуратури та попереднього слідства, податкових органів, судів повинні надавати відомості про абонентські пристрої, персональні дані користувачів послуг, а також про надані послуги в порядку, передбаченому законодавством [7].

Висновки. Таким чином, право на захист персональних даних в Інтернеті – це одна із сучасних форм реалізації права особи на повагу до її приватного та сімейного життя, його недоторканності в віртуальній сфері реальності, що забезпечується фактором невтручання в індивідуальний інформаційний простір особи. Це право показує значимість для особи її персональних даних, тобто широкого обсягу різного роду інформації, яка її стосується, та через яку особа може бути ідентифікована. Інакше кажучи, право на захист персональних даних у Всесвітній мережі – це втілення впевненості особи у охороні відомостей про неї. Правові обов'язки в контексті забезпечення права на захист персональних даних в Інтернеті покладаються передусім на державу, але й також на постачальників Інтернет-послуг, власників онлайн-сервісів та веб-сайтів тощо в зв'язку з їх можливостями доступу до інформації про особу. Держава повинна перш за все на законодавчому рівні, а далі й на інституціональному, організаційно-технічному рівнях забезпечити збереженість персональних даних, їх нерозголошення, за винятком законних і достатніх для цього цілей, передбачити режим обробки персональних даних, а також механізми отримання згоди від особи на обробку інформації про неї. Відтак, постачальники Інтернет-послуг, власники онлайн-сервісів та веб-сайтів мають дотримуватися принципу конфіденційності та нерозголошення (окрім законно визначених підстав) персональних даних, отримувати згоду особи на обробку інформації про неї, реалізувавши для цього належні механізми захисту. Водночас слід додати, що держава має право отримувати в спосіб, передбачений національним законодавством, інформацію про особу від постачальників Інтернет-послуг, власників онлайн-сервісів та веб-сайтів, а останні повинні такі відомості надавати за відповідними запитами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text
2. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1843 «Захист приватного життя і персональних даних в Інтернеті та мережевих ЗМІ» від 2011 року. URL: http://cyberpeace.org.ua/files/iii_7.pdf
3. Регламент 2016/679 Європейського парламенту і Ради ЄС «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС» (Загальний регламент про захист даних) від 27.04.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
4. Хартія Основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text
5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 року № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
7. О мерах по совершенствованию использования национального сегмента сети Интернет: Указ Президента Республики Беларусь от 01.02.2010 года № 60. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=r31000060>
8. Варламова Н.В. Цифровые права – новое поколение прав человека? *Труды Института государства и права РАН*. 2019. Т. 14, № 5. с. 141-167.
9. Гнатюк С.Л. Особливості захисту персональних даних в сучасному кіберпросторі: нормативно-правовий досвід ЄС. *Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві* : матеріали наук.-практ. конф. / 1 квітня 2016 р., м. Київ / Упорядн.: В.М. Фурашев, С.Ю. Петряев. К.: НДІП НАПрН України, Національний інститут стратегічних досліджень, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, НТУУ «КПІ» Вид-во «Політехніка», 2016. с. 88-96.
10. Кардаш А.В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект): дис. канд. юрид. наук; спец: 12.00.02. Х., 2019. 228 с.
11. Наумов В.Б. Правовое регулирование распространения информации в сети Интернет: автореф. дисс. канд. юрид. наук; спец.: 12.00.14. Екатеринбург, 2003. 24 с.
12. Талапина Э.В. Права человека в Интернете. *Журнал российского права*. 2019. № 2. с. 41-54.
13. Талапина Э.В. Цифровая трансформация во Франции: правовые новеллы. *Журнал Высшей школы экономики. Право*. 2019. № 4. с. 164-184.
14. Brazil's Internet Bill of Rights: A Closer Look / C.A. Souza, M. Viola, R. Lemos. Rio de Janeiro: Institute for Technology and Society of Rio de Janeiro, 2017. 140 p.